

Enrico Massignani, *L'istituto della convalidazione automatica. Un confronto tra l'ordinamento canonico e quello statuale con speciale riguardo alla convalida del matrimonio*, Gregorian & Biblical Press, Roma 2019, ss. 411.

W znanej i powszechnie cenionej edycji „Tesi Gregoriana. Serie Diritto Canonico” ukazała się kolejna godna uwagi monografia, autorstwa Enrico Massignaniego *L'istituto della convalidazione automatica. Un confronto tra l'ordinamento canonico e quello statuale con speciale riguardo alla convalida del matrimonio*, poświęcona instytucji uważnienia automatycznego.

Zasadniczy korpus pozycji tworzą dwie części: historyczna oraz normatywna. W skład części pierwszej weszły trzy rozdziały. Pierwszy został dedykowany prawu dekretalowemu. Należy zauważyć, iż Enrico Massignani zupełnie zasadnie rozpatrzył, poruszaną tematykę w szerszym kontekście, jaką stanowi średniowieczna wizja małżeństwa *in fieri*. Głównym obiektem uwagi Autora stała się jednak problematyka konwalidacji automatycznej. Badając ówczesne akty prawne, a także myśl dekretalistów wykazał, iż ten mechanizm stosowano w przypadku pojawienia się z jednej strony przeszkód wieku oraz węzła małżeńskiego, z drugiej zaś takich wad zgody, jak: bojaźń, warunek co do przyszłości oraz błąd co do stanu niewolniczego.

Przedmiotem uwagi Massignaniego w rozdziale drugim stał się kolejny okres historyczny rozwoju prawa, określanego w literaturze jako *ius novum*. W pierwszej kolejności podjął namysł nad dokonaniem reformatorskiego Soboru Trydenckiego dotyczącymi zwłaszcza formy kanonicznej; wprowadzenie bowiem tego wymogu do struktury prawnej małżeństwa istotnie wpłynęło na ewolucję myśli w odniesieniu do interesującej go instytucji, w efekcie prowadząc do jej marginalizacji. Badając dorobek dekretalistów posttrydenckich (Sanchez, Fagani, Reiffenstuel, Schamlzgrueber, Wernz) w podsumowaniu

Autor monografii stwierdził, iż poglądy doktryny potrydenckiej nie były jednorodne. Wskazał, że po Soborze Trydenckim konwalidację automatyczną stosowano głównie w odniesieniu do małżeństw niepodlegających Dekretowi *Tametsi*; dopuszczano też jej aplikację w przypadku pojawienia się nieważności tajnej. Tego typu rozwiązania potwierdziła także analiza dokumentów oraz orzecznictwa doby potrydenckiej (Deklaracja *Matrimonia, quae in locis*, List *Singulari*, Dekret *Consensus mutuus*, Dekret *Provida*, Dekret *Ne temere*, orzecznictwo Roty Rzymskiej, Instrukcja Austriacka z 6 kwietnia 1856 roku, Appendix I z 1867 roku).

W rozdziale trzecim „*Ius Codicis*” obiektem zainteresowania włoskiego kanonisty w pierwszej kolejności stały się prace kodyfikacyjne nad pierwszym Kodeksem prawa kanonicznego. Badając wota konsultorów (De Becker, Palmieri) oraz przebieg poszczególnych faz kodyfikacyjnych spostrzegł, że kwestia uważnienia automatycznego pojawiła się jedynie marginalnie w postulatach niektórych konsultorów (Palmieri) oraz episkopatów (biskupi Sardyni); instytucji tej jednak nie wprowadzono w pierwszym Kodeksie z 1917 roku.

W ocenie tej pozycji godnym podkreślenia jest fakt, że mimo takiego stanu prawnego Massignani nie zaprzestał dalszych poszukiwań. Wykazał bowiem, iż po promulgacji Kodeksu pio-benedyktyńskiego problem interesującej go instytucji nadal był rozważany i dyskutowany w środowisku kanonistów (Chelodi, Wernz-Vidal, Gasparri, Haring, Roberti, Jemolo, Cappello-Fedele, Owen Martin, Miguélez, Bartocetti, Bendewr, Rodriguez Gonzalez, Del Amo, Conte a Coronata, Ganter, Navarrete, Martínez Blanco). Za dalszym jej funkcjonowaniem w kanonicznym porządku prawnym opowiadali się Cappello, Conte a Coronata, Bartocetti, Bender oraz Martínez Blanco. Oprócz tego, pojawiły się propozycje *de iure condendo* (Papieska Komisja do spraw Reformy Ustawodawstwa Kościelnego z 1938 roku, wota ośmiu biskupów w fazie przygotowawczej Soboru Watykańskiego II) postulujące wprowadzenie na nowo do obiegu legislacyjnego konwalidacji automatycznej. Sugestie te jednak nie znalazły odzwierciedlenia w zapisach Kodeksu z 1983 roku; w zbiorze tym bowiem zamieszczono jedynie przepisy dotyczące uważnienia

zwykłego (kan. 1156-1160 KPK) oraz uważnienia w związku (kan. 1161-1165 KPK); podobnie jak w Kodeksie pio-benedyktynskim pominięto instytucję konwalidacji automatycznej.

Drugą część monografii Massignani zatytułował „Parte normativa”. W porównaniu do części poprzedniej, w tej części znalazły się jedynie dwa rozdziały. W rozdziale pierwszym „Status questionis” Autor najpierw przedstawił poglądy kanonistów (Bogdan, Mantuano, Monitni, Martin de Agar, Oriz, Zygała). Zauważył, iż we współczesnej doktrynie stanowiska w kwestii ponownego wprowadzenia instytucji uważnienia automatycznego nie były zgodne. Następnie zajął się problematyką sanowania aktów nieważnych. Nawiązując do sugestii Montiniego optującego za tezę, iż w kanonicznym porządku prawnym nie wyklucza się możliwości funkcjonowania instytucji uważnienia automatycznego, w oparciu o założenia teorii aktu prawnego Massignani z jednej strony ukazał poglądy kanonistów w tej kwestii (Michiels, Robleda, Baura), z drugiej zaś zajął się formami specyficznymi konwalidacji: odnowieniem aktu, zatwierdzeniem, ratyfikacją, poprawieniem, upływem czasu, przedawnieniem, uważnieniem w związku, uważnieniem przez zrzeczenie, uważnieniem przez realizację celu przedmiotowego aktu, uważnieniem na mocy wyroku oraz instytucją uzupełnienia. W konkluzji wykazał, iż obecnie instytucja ta funkcjonuje śladowo w postaci konwalidacji *ipso iure* aplikowanej w przypadku przekroczenia terminów peremptoryjnych oraz zrzeczenia milczącego. Massignani stoi na stanowisku, iż akt prawny nieważny w postaci aktu wadliwego, ale nie nieistniejącego ma w sobie jak to określił „wystarczająco energii”, aby można było zastosować konwalidację automatyczną. Jego zdaniem można by również skorzystać z niej w obszarze prawa małżeńskiego w wypadku ustąpienia przeszkód. Włoski kanonista przebadał jeszcze regulacje Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (kan. 780-781) oraz Instrukcji *Dignitas Connubii* (art. 2 i 4) zwracając uwagę, iż w regulacjach tych także wyraźnie nie ujęto interesującej go instytucji; jego zdaniem z tego stanu jednak nie wynika, iż nie może ona znaleźć zastosowania. Wspomniana uwaga odnosi się do nieważnych związków małżeńskich niekatolików z racji przeszkody zrywającej

bę wad zgody funkcjonujących w niekatolickich porządkach prawnych, które, w jego opinii, mogłyby być sanowane przez upływ czasu przewidziany dla danego działania prawnego bądź przez wspólne zamieszkanie małżonków.

W ostatnim rozdziale części drugiej zatytułowanym „*Ius civile*” Autor badając akty prawne wielu krajów dowiódł, iż we Francji, Holandii, Portugalii, Niemczech, Szwajcarii, Meksyku, Szkocji, Stanach Zjednoczonych oraz we Włoszech nie wyklucza się stosowania konwalidacji automatycznej.

Prezentowaną pozycję oceniam bardzo wysoko, na wskroś pozytywnie. Włoski kapłan Enrico Massignani podejmując określoną w tytule opracowania tematykę przeprowadził ogromną kwerendę źródeł i literatury w szerokim przedziale czasowym od początku chrześcijaństwa aż do czasów współczesnych. Jednocześnie pragnę zauważyć, iż podjęta eksploracja badawcza nie była zadaniem łatwym; utrudniał ją bowiem fakt, że w pierwszym Kodeksie, jak i w dwóch następnych zbiorach zupełnie pominięto instytucję konwalidacji automatycznej.

Pragnę zauważyć, iż ukazanie, co pod względem merytorycznym było przedsięwzięciem bardzo trudnym, ewolucji rozwoju tej instytucji na przestrzeni dziejów Kościoła daje czytelnikowi pełny obraz rozwoju oraz „zejścia ze sceny” instytucji uważnienia automatycznego. Chcę też podkreślić, iż wszystkie analizy przeprowadzone w poszczególnych rozdziałach mają charakter niezwykle staranny; pod względem merytorycznym zaś bardzo dogłębny. Za godne uwagi należy również uznać opatrzenie większych *passusów* podsumowaniami. Uważam, iż przyjęcie takiej metodologii umożliwi czytelnikowi przejrzyste śledzenie myśli Autora oraz rezultatów jego badań.

ks. Ginter Dzierżon
ORCID 0000-0002-5116-959X